

AZIJA - naravno geografske značilnosti:

DELITEV IN POVRŠJE:

- največja celina: 44,2 milijona km² (4X več kot Evropa)
- največje število prebivalcev: 60% vsega prebivalstva
- najbolj raznolika: različna podnebja
- najvišja gora, največje jezero (Kaspijsko j., Marianski jarek)
- meja med Evropo: Karsko morje, gorovje in reka Ural, Kaspijsko jezero, Kumsko-Maničko podolje, reka Don, Azovsko morje, Kerčki preliv, Črno morje, Bospor, Marmarsko morje, Dardanele, Grčija, obale Male Azije, Ciper

1. DELITEV:

- **SEVER**: Rusija
- **VZHOD**: daljni vzhod
- **JUG**: Indijska polcelina
- **JUGOZAHOD**: Bližnji in Srednji vzhod
- **SREDNJA AZIJA**: vzhodno od Kaspijskega jezera in Arabsko morje (Uralska nižina do Kitajske)

2. RAZVOJ POVRŠJA:

- **PALEOZOIK**:
 - o gorovje pri Balhaškem in Bajkanskem jezeru
 - o gorovje Ural, Altaj, Tian, Veliki in Mali Hingan
 - o zaradi preoblikovalnih procesov se **znižajo** in **uravnajo**
 - o **bogata z rudami** – črni premog
- **MEZOZOIK**: (delitev Lavrazije in Gondvane)
 - o iz usedlin v Tetisu □ sedimentalne kamnine (**apnenec**, **dolomit**)
 - o ko Gondvana razpade □ **gubanje usedlin** □ Alpidsko gorovje (od SZ Afrike do JV Azije)
- **TERCIAR**:
 - o Arabska litosferska plošča se odcepi od Afriške, proti S
 - o širi se Rdeče morje, oža se Perzijski zaliv
 - o Indijski ščit proti S □ Himalaja se dviga

- o Filipinska + Evrazijska plošča = gorstva ob V Aziji - del ognjenega obroča
- o (tudi v kvartarju) reke in jezera nasujejo obsežna nižavja: Mezopotamija, S Indijsko, Veliko kitajsko, Z Sibirsko nižavje □ **rodovitnost** - velika naseljenost
- o mladi tektonski udorni Tarimska kotlina in Džungarija
- **PLEISTOCEN: (poledenitev, ledena doba)**
 - o poledenitev S Azije
 - o **vetrni sediment puhlica** - najrodovitnejša prst
 - o gladina morja precej nizka - veliko vode v obliki ledu

VODOVJE:

Vodovje se je razvilo v odvisnosti od podnebnih in površinskih razmer.

V notranjosti celine malo padavin, gorske pregrade onemogočajo odtok rek v morja/oceane → nastanejo **brezodtočna območja** (1/3 Azije)

areična območja

- visoke temperature (več vode izhlapi, kot je padavin) → občasno presihanje rek
- Tarimska kotlina, Arabski polotok

endoreična območja

- reke v slana jezera, slane puščave
- Kaspijsko jezero, Mrtvo morje, Velike slane puščave v Iranu

Najmanjše azijsko povodje je povodje Sredozemskega morja. Večina njegovih rek ima **sredozemsko dežni režim** (visoka voda pozimi-padavine, nizka poleti-suša). Veliko vode se porabi tudi za namakanje, nekateri vodotoki pa usahnejo.

Eksoreična območja: reke se izlivajo v morja/oceane

- povodje Tihega oceana:
 - o največji del površja
 - o reke Amur, Huang He, Ciang Jiang, Jangce, Mekong
- povodje Indijskega oceana:
 - o reke Iravadi, Salween, Bramaputra, Ganges, Godavari, Narmada, Ind, Tigris, Evfrat
 - o **monsunska območja** - monsunski dežni režim (visoka voda poleti, nizka pozimi)
- Sredozemsko morje
- Severno ledeno morje:
 - o reka Ob, Lena, Irtiš, Jenisej, Angara - snežni rečni režim (visoka voda spomladi - ko nastopi odjuga)
 - o pridobivanje hidroenergije - malo, ker reke **zamrznejo**
 - o rečni promet - prevoz nafte, rud, ... - lomijo led
 - o poplave zaradi topljenja ledu (spomladi)

- ob rekah je, kljub **poplavam**, **velika naseljenost** (reka ob poplavah nanese veliko blata)
- ob rekah prevladuje **namakalno kmetijstvo**

PODNEBJE, RASTLINSTVO IN PRSTI

- na letno količino padavin vpliva **razporeditev gorovij** (indijski ocean: od Z proti V, ob Tihem oceanu: od JZ proti SV) □ zapirajo pot vlažnim zračnim masam na kopno
- območja, pred temi gorovji - **veliko padavin**, za gorami - malo/nič padavin
- **orografske padavine** (deževje ob prisilnem dviganju zračnih mas zaradi gorskih pregrad)
- **monsunska zračna cirkulacija** (J in JV Azije): velika količina padavin:
 - o **ZIMSKI MONSUN:**
 - pozimi, **kopno hladnejše, zr. pritisk višji**
 - na morju, ki je bolj segret pa nižji pritisk
 - **deževje samo na otokih**, ker se vetrovi navlažijo, drugače pa suša
 - o **POLETNI MONSUN:**
 - **nizek pritisk nad kopnim, višji na otokih**
 - zračne mase **iz morja proti kopnem**
 - ko zr. mase udarijo ob gorsko pregrado □ **dežuje** (najbolj v podgorju Himalaje-CHERAPUNJI [čerapučij] - 10.000 mm)
- **TAJFUNI:** **konec poletja in začetek jeseni** (Bangladeš, ...)

TIPI PODNEBIJ:

- **Monsunsko podnebje:**
 - o menjavanje daljših obdobj nizkega in visokega zr. pritiska, smeri vetrov, deževne in sušne dobe
 - o **obilne monsunske padavine** □ v času poletnega monsuna poplave - namakalno kmetijstvo
 - o **monsunski gozd**(bambus, tikovec), **lovorolistni gozd**(hrast, akacij, evkaliptus), **savansko rastlinstvo**
 - o slabo rodovitne rdečkasto rumene prsti (ferasoli)
 - o če monsuni zamudijo nastane velika suša - uniči pridelek, poleg tega pa povzročijo poplave - materialna škoda
- **Ekvatorialno podnebje:** - tropski pas (Singapur)
 - o **tropski deževni gozd**, sekundarni gozd
 - o **sprane rdečkasto rumene prsti**(ferasoli) - slabo rodovitne (kmetijska zemljišča se širijo)
 - o (Indonezija, Filip. otočje, Malajski polotok, Schrlanka)

- **Savansko podnebje:** tropski pas
 - o savana, visoka trava
 - o Indukina, notranjost Dekanske planote

- **Polсуho + Suho tropsko in subtropsko podnebje:** v JZ Aziji
 - o šopasta trava, stepa, grmovje, trnasta savana /ni rastlinstva, visokotravnata stepa (J Sibirija, Kazastan, Mongolija - poljedestvo) in nizkotravnata stepa (nomadska plemena - paša)
 - o slabo rodovitna rdečkasta puščavska prst (kserosoli, arenosoli), črnozjom (v polсуhem)
 - o namakanje
 - o v oazah, ob rekah (Evfrat, Tigris, Ind, ...)

- **Sredozemsko podnebje:** ob Sredozemskim morjem
 - o zimzeleni listavci in značilni iglavci (cedra), grmičevje (makija, gariga, frigana)
 - o nerodovitne rdeče in rjave mediteranske prsti (kambisoli)
 - o sredozemske kulturne rastline, živinoreja

- **Celinsko podnebje:** od Tihega oceana na V do Črnega morja na Z
 - o Prsti: zelo rodovitne rjave (kambisoli), manj rodovitne sive (grejzjomi), slabo rodovitne kostanjeve prsti (kastanozjomi)-značilne za celinsko polсуho in suho podnebje (ni dežja)

- **Oceansko podnebje:** zmernotopli pas (Japonska)
 - o enakomerno razporejene padavine, temperaturna nihanja
 - o rjave prsti

- **Vlažno kontinentalno podnebje:** (Peking)
 - o ni vpliva oceana, monsunski vpliv (poletni višek, t. nihanja)
 - o konvekcijske padavine
 - o rjave prsti

- **Subpolarno podnebje:**

- o tundre, **tundrsko rastlinstvo** (mahovi, lišaji, zelišča, grmičevje, izjemoma drevesa: grmičasta vrbe in breze)
 - o **slabo rodovitne tundrske prsti** (glejasoli)
 - o nomadska sibirski plemena, ki se selijo z svojimi na pol udomačenimi jeleni (edini vir hrane)
- **Zmerno hladno podnebje:** večinski del Sibirije
- o iglast gozd - **tajga**
 - o **slabo rodovitne sive sprane prsti** (podzoli), **trajno zamrznjena tla** - ko se talijo, drsenje tal (soliflukcija)

AZIJA-družbeno geografske značilnosti

PREBIVALSTVO AZIJE

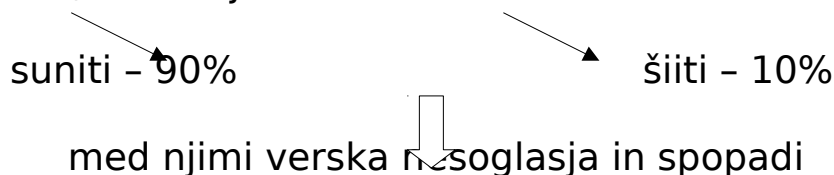
- naravni prirastek znaša 14‰ (zmanjšuje se rodnost in umrljivost)
- rodnost se je zmanjšala zaradi:
 - o naraščanja urbanizacije in industrializacije
 - o emancipacije žensk
 - o načrtovanja držuin
 - o obveznega šolanja
 - o protinatalitetne prebivalstvene politike
- ovire pri zmanjševanju naravnega prirastka:
 - o vera prepoveduje kontracepcijo
 - o s številom otrok se večja ugled
 - o otroci potrebni za pomoč pri delu doma
- v omejevanju rojstev je najuspešnejša Kitajska
- rodnost je najvišja v najrevnejših državah, najnižja pa v razvitih
- razlogi za nizko smrtnost:
 - o **gospodarski razvoj:** dvig življenske ravni
 - boljša prehrana, higiena
 - medicinska oskrba
 - boljše bivalne razmere
 - o **prevladujoči delež mladih ljudi**
- s pospešeno urbanizacijo in industrializacijo je:
 - o družbenogeografski uspehi:
 - gospodarski razvoj
 - umirjena rast prebivalstva
 - odprava lakote
 - o eksplozivna rast azijskih mest:
 - problemi prehitre urbanizacije (pomanjkanje stanovanj, brezposelnost, ni podeželj, uničenje okolja)
 - državno omejevanje priseljevanja mesta

VERSTVA V AZIJI

1. ISLAM:

- najbolj razširjena monoteistična vera v Aziji
- na JZ, J (Pakistan, Bangladeš, Maldivi), JV (Indonezija, Malezija, J Filipini)
- prerok Mohamed, sv. knjiga Koran, bog Alah, mošeja-verska ustanova
- med molitvijo obrnjeni k svetemu mestu Meki, molijo 5X na dan
- verski voditelji imajo tudi zakonodajalno, izvršilno, sodno oblast
- ne uživajo svinjine in alkohola
- ženske pravice so zatrete, niso del javnega življenja, nižja izobrazba, zakrivajo si obraze

2. HINDUIZEM:

- vera v reinkarnacijo (ponovno rojstvo)
- predvsem na Indijski polcelini
- bogovi: Brahma, ..., častijo jih v domačih oltarjih, templjih
- razvil iz = budizem + brahmanizem
- svete živali-krava, sveta reka Ganges (z poplavo prinaša rodovitnost, obredno kopanje, stresanje pepela umrlih)
- življenje v kastah (uradno prepovedano, vendar še vedno prisotno)
- podrejenost žensk, ženske opravljajo najtežja fizična dela

3. BUDIZEM:

- začetnik princ Gautama SIDHARTA □ Buda (razsvetljeni)
- Mongolija, Tibet, Japonska, Kitajska, Indokitajski polotok, Indukina
- strogo življenje in žrtvovanje za bližnje □ božji mir/nirvana
- vera v reinkarnacijo
- neagresivno in umirjeno življenje
- menihi v oranžnih oblačilih, obritih glav

lamaistični (Mongolija, Tibet) budizem zem budizem (Japonska)

4. KONFUCINIZEM:

- na Kitajskem (sedaj država uradno ateistična)
- uči: ljubezni do bližnjih, pravičnost, spodobnost, spoštovanje družbenega reda □ hierarhični odnos v družbi

5. JUDOVSTVO

GOSPODARSTVO

Pojavljajo se velike razlike med stopnjo razvitosti med azijskimi državami (npr.: Japonska-gospodarska velesila, Tadžikistan-nerazvita)

Na to vplivajo:

- naravnogeografski vzroki
- družbeno in političnogeografski vzroki
- globalizacija (večanje gospodarske povezanosti med državami)

KMETIJSTVO:

- **samooskrbno kmetijstvo**: zadostna pridelava hrane za domače prebivalstvo - vzroki za večji pridelek:
 - o nove obdelovalne površine
 - o zelena revolucija

- z kmetijstvom se ukvarja okoli **35% prebivalstva**
- **majhen delež obdelovalnih površin** (10-20%)
- vzroki za kmetijstvo kot glavno gospodarsko panogo:
 - o ni veliko primernih kmetijskih površin
 - o velik delež kmečkega prebivalstva

kmetijska prenaseljenost (majhne posesti, nizek ž. standard)

- žitarice: **riž** (v vlažnem, tropskem/subtropskem podnebj), pšenica, koruza, proso
- kulturne rastline: sladkorni trs, kavčukovec, čaj
- bombaž (toplo podnebje, suša → umetno namakanje)

INDUSTRIJA

- JAPONSKA → veliki azijski tiger
 - o najstarejša, najpomembnejša azijska **industrijska država**
 - o uvaža surovine
 - o **disciplinirana, poceni delavna sila**
 - o razvoj **znanosti**
 - o izvažata: električne, elektronska, avtomobilska industrija
- SINGAPUR, HONKONG, TAJVAN, J KOREJA → maliki azijski tiger
 - o posnemanje in pomoč Japonske
 - o **marljiva, poceni, izobražena delovna sila** → poceni izdelki
- MALEZIJA, TAJSKA, INDONEZIJA, FILIPINI
 - o s **surovinami bogatejše** dežele
- KITAJSKA → azijski zmaj
 - o hitro **zvišanje življenjskega standarda**
 - o hiter **gospodarski napredek**
 - o vedno večje razlike med obalnimi provinčani (tuj kapital) in zaostalo notranjostjo

NAFTA

- najpomembnejši energijski vir
- največ na območju Perzijskega zalive (27% svetovne nafte)
- pomen:
 - o politični: ZALIVSKE VOJNE (1.: Irak in Iran, 2.:iraška osvojitve Kuvajta, 3.:odstavitev iraškega predsednika)
 - o gospodarski pomen:
 - nafta = črno zlato
 - zavedajo se, da je **nafte omejenih količin** - vlaganje v kmetijstvo, industrijo, turizem, naložbe v tujini,...
 - o zaradi bogastva in pomanjkanja delavne sile: **priseljevanje**
 - o **spremenjen izgled pokrajine**
 - o večinski del zaslužka dobi maloštevilna elita - šejki